

Bolşevik ideologiyasının amansız təbliğatçısı

Həmid Sultanov: "Mən çox yaxşı başa düşürdüm ki, arxamızda qırmızı süngülər dayanır"

Milli Kitabxananın "Mətbuat zalı"nda 1936-37-ci illərdə çap edilən qəzet və jurnalları gözəndən keçirirdim. Diqqətimi Xalq şairi Məmməd Rahimin "Xainlərə ölüm" adlı şeiri cəlb etdi (Bax: "Kommunist" qəzeti, 3 noyabr 1937-ci il). Şeir qatı bolşevik, Azərbaycanda sovet hökumətinin qurulmasında böyük xidmətləri olan Həmid Sultanova həsr edilib. Təbii ki, Həmid Sultanov və onun ömür-gün yoldaşı Ayna Sultanova 1937-ci ildə "xalq düşməni" elan edilərək həbs edildikdən sonra M.Rahim onu xain adlandıra bilərdi. Əslində şeir məni o qədər də təəccübləndirmədi. Çünki M.Rahim həbs edilənlərin əksəriyyəti (H.Cavid, M.Müfqi, T.Şahbazi və b.) haqqında saysız-hesabsız tənqidi məqalələr, şeirlər yazaraq haqsız şəkildə onları ittiham edib. Hər sətrində yalnız H.Sultanovun özü deyil, hətta valideynləri, ata-babasının da təhqir edildiyi şeirdən bir parçanı diqqətinizə çatdırıram:

*Tarix hər an tarix qalır əslində,
Həmid, sənin nökrilik var nəslində...
Ölüm namərd kölgəsində yatan,
Vətəni özgələ satana!
Xəzan görməz, çiçəklərin bizdə yaz,
Azərbaycan sovetlərdən ayrılmaz!*

Hörmətli oxucum! Növbəti məqalələrimdən birində M.Rahimin Lenine, Staline, sovet dövrünə həsr etdiyi saysız-hesabsız şeir və məqalələrindən söhbət açacağam. İndi isə Sizə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinə qarşı yönəlmiş silahlı çevrilişin ən fəal təşkilatçılarından və rəhbərlərindən biri olan H.Sultanov haqqında danışmaq istədim. O H.Sultanov ki, milli hökumət süquta uğrayarkən demişdi: "Hakimiyyətin devrilməsində mən özüm şəxsən iştirak etmişəm. Mən çox yaxşı başa düşürdüm ki, arxamızda MK-dan olan hörmətli yoldaşlar deyil, Yalamada yerləşən qırmızı süngülər dayanır. MK-ya ümid etmirdim ki, o işi ləngidə bilərdi".

Günahsız xalqını qanına qəltan edən XI Qızıl Ordu haqqında belə fəxrli danışan H.Sultanov kim idi ki, onda xalqına qarşı bu qədər nifrət var idi?

Sultanov Həmid Həsən oğlu 1889-cu ilin mayında Qazax rayonunun Şinix-Ayırım kəndində anadan olub. İlk olaraq mədrəsə təhsili alan Həmid 1898-ci ildə Yelizavetpolda Mixaylovski sənət məktəbinə daxil olur. Həmid məktəbi qurtarandan bir neçə ay sonra atası Həsən kişi dünyasını dəyişir. Həmid qardaşının və anasının təkidilə çətin də olsa təhsilini davam etdirir. O, 1900-cü ildə Tiflis gimnaziyasına daxil olur. Həmid az sonra gimnaziyada fəaliyyətdə olan tələbə dərnəklərinin ən fəal üzvü kimi tanınır. Bu dərnəklərin fəaliyyəti getdikcə siyasi xarakter alır. 1905-ci ildə gimnaziyanın 40 nəfər tələbəsi həbs edilir, o cümlədən Həmid də. Ciddi sorğusaldan sonra tələbələr azad edilir.

Maddi vəziyyəti çətinləşdiyi üçün Həmid 1906-cı ildə gimnaziyada təhsilini yarımçıq qoyaraq Bakıya gəlir və Balaxanıda mədəndə işə başlayır. Lakin daha çox siyasi hadisələrə meyillli olan Həmid 1907-ci ildə Rusiya Sosial Demokrat Fəhle (bolşeviklər) Partiyasına üzv yazılır. Tez bir zamanda inqilabi fəaliyyəti ilə diqqəti cəlb edən H.Sultanov polis tərəfindən təqib olunur. Bu təqiblərdən yaxa qurtarmaq üçün 1909-cu ilin payızında vətəni tərk edir. 1909-1913-cü illərdə Almaniya Leypsiq Politeknik İnstitutunda elektrotexnika fakültəsində ali təhsil alır.

1914-cü ildə vətəne qayıdaraq Zabratdakı neft mədənlərində buruqların qazılması və istismarı işinə rəhbərlik edir. Yenidən siyasi fəaliyyətini davam etdirən H.Sultanov Bakı fəhlələri arasında inqilabi işi gücləndirən ən fəal inqilabçı kimi tanınır. 1917-ci ilin fevral inqilabından sonra "Hümmət" təşkilatı MK-nın üzvü, Bakı Qırmızı qvardiya dəstələri Mərkəzi Qərargahının məsul katibi, Qafqaz ordusu Hərbi inqilab Komitəsinin üzvü seçilir.

Həm gizli, həm də açıq şəkildə siyasi fəaliyyətini davam etdirən H.Sultanov 1918-ci ilin mart soyqırımında S.Şaumyanın rəhbərlik etdiyi Bakı Sovetinin tərəfində öz xalqına qarşı ermənilərlə birlikdə vuruşur. O, bu soyqırımında Bakı Xalq Komissarları Sovetinin qəza müvəkkili və Bakı qəzası Kəndli Deputatları Soveti İcraiyyə Komitəsinin sədr müavini kimi xalqına qarşı silah qaldırır. Onun bu "qəhrəmanlığı" haqqında illər sonra N.B.Məmmədzadə "Həmid Sultanov" (Bakı-1966) adlı əsərində fəxrli yazırdı: "Mart hadisələrində qızıl qvardiyanın Bakı şəhər dəstəsinin rəisi olan Həmid Sultanov daim mübarizənin ön mövqeyində olur, şəxsən nümunə göstərirdi. Vuruşmaların ikinci gününü o, düşmənlə atışma zamanı ayağından yaralanmışdı".

Xalqın bu ağır günündə H.Sultanov ailə qurmağa vaxt da tapır. O, bolşevik partiyasının üzvü Qəzənfər Musabəyovun bacısı Ayna xanım ilə ailə qurur. Ayna xanım "bütün ömrü boyu H.Sultanovun mübariz silahdaşı

N.B.Məmmədzadə yuxarıda adını çəkdiyim əsərində yazır: "Şimali Qafqazda olan Qızıl ordunu silahla və hərbi sursatla təmin etmək PK (b) P Qafqaz Ölkə Komitəsinin göstərişilə Həmid Sultanova həvalə edilmişdi. O, bu işin öhdəsindən M.Əzizbəyov və S.Şaumyanla birlikdə layiqincə gəlmişdir".

"1920-ci ilin yanvarında AK (b) P-nin Bakı Komitəsi yanında Əliheydər Qarayevin sədrliyi ilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə qarşı silahlı üsyan təşkil etmək məqsədilə "Operativ qərargah" yaranır və H.Sultanov qərargahın ən fəal üzvü elan edilir". 1920-ci il aprelin 26-da "Azərbaycan Kommunist (bolşevik) Partiyasının və RK (b) P-nin Qafqaz Ölkə Komitəsinin Bakı bürosu ilə birgə keçirdiyi təcili iclasında milli hökuməti silahlı yol ilə yıxmaq üçün operativ plan tərtib edilir. Qaraxəhər və Bayıldakı gizli anbarlardan inqilabçılara silah paylanılır. Operativ planın həyata keçməsinə H.Sultanov daha çox fəallıq göstərir. 1920-ci ilin 27 aprelindən 28 aprelinə keçən gecə aparılan döyüşlərdə

Qərənfil Dünyamin qızı
Əməkdar jurnalist

lir. Xalq daxili işlər komissarı, Azərbaycan SSR Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin katibi, Zaqafqaziya Sovet Federativ Sosialist Respublikası xalq ticarət komissarının müavini və s. "XI Qızıl Ordunun demir yol Baş döyüş sahəsi rəisi M.Q.Yefremov və həmin sahənin qərargah rəisi İ.P.Rijkov Azərbaycan İnqilab Komitəsinə məktub yazaraq bildirdilər ki: "Həmid Həsən oğlu Sultanov yoldaş Gəncə üsyanı yatırdırlarkən göstərdiyi igidliyə və bacarığa görə Azərbaycan proletariatinin diqqətinə və mükafatına layiqdir". Bundan sonarə H.Sultanov "Qırmızı Bayraq" ordeni ilə təltif edilir.

H.Sultanov həm də dövrünün tanınmış bolşevik yazarı olub. O, "Yoldaş", "Hümmət", "İqbal", "Bakı həyatı", "Füqərə sədası", "Füqərə", "Zəhmət sədası", "Şərq qapısı", "Bakı şurasının xəbəri", "Kommunist", "Plamya", "Bakinski raboçi" kimi qəzet və jurnallarla sıx əməkdaşlıq edib. Əsasən "Yoxsul" və "H.S." imzaları ilə çap olunan məqalələrində H.Sultanov "Böyük oktyabr"ın, sovet hakimiyyətinin yalnız Azərbaycanda deyil, bütün dünyada tarixi əhəmiyyətindən, onun xalqlara bəxş etdiyi "XOŞBƏXT"likdən bəhs edib. "Oktyabr inqilabı və xırda millətlər" adlı məqaləsində "azadlıq və səadət yoluna" çıxdığımız üçün Lenine və oktyabra borclu olduğumuzu döndə xətrilərdən müəllif "bizim əzəmətli müvəffəqiyyətlərimizi" "partiyamızın leninçi baş xəttini dönmədən həyata keçirməsi və amansız mübarizə aparmasının" nəticəsi kimi qiymətləndirirdi.

"1933-cü ildən SSRİ MİK üzvlüyünə qədər ucalan inqilabçı H.Sultanov "Biz müsəlmanlara nicat varsa, o da ancaq bolşeviklərdən yetişəcəkdir" - deyərək bütün həyatını bolşevik ideologiyasının təbliğinə həsr etdi. Özü də çox amansızcasına (Tarixi faktlardan aydın olur ki, H.Sultanov Azərbaycanda sovetləşməni həyata keçirmək üçün öz xalqına qarşı çox amansız olub - müəl.).

...Doğrudanmı Həmid Sultanov bilmirdi ki, S.Şaumyan, A.Caparidze, Y.Zevin, A.Karinyan, A.Mikoyan, İ.Fioletov, İ.Batsek, S.M.Kirov, B.Yefimov və daha hansı məzhəbi bilinməyənləri onun xalqının xoşbəxtliyi yox, sərvəti maraqlandırdı? Və bu sərvətə sahib olmaq, "Parçala və hökm sür" siyasətini həyata keçirmək üçün onlar min dona girdilər və bu gün də girirlər...

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

olub". Azərbaycanın sovetləşməsində çox fəallıq göstərən A.Sultanova uzun illər Azərbaycanda məsul vəzifədə çalışan və "bolşevik partiyasına üzv olan ilk azərbaycanlı qızıdır". Lakin o da sonradan əri H.Sultanov kimi "xalq düşməni" kimi həbs edilərək güllələnib. İstintaq materiallarından bəlli olur ki, həbs edilən qadınlar arasında A.Sultanova ən alçalıcı hallara məruz qalan yeganə qadındır. (Onların ailə həyatı haqqında "Ayna Sultanova kim idi?" sərəlvhəli (Bax: "Kaspi" qəzeti, 31 avqust 2013) məqaləmdə geniş məlumat vermişəm - müəl.).

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qələbə çaldıqdan sonra H.Sultanov bir çox inqilabçı yoldaşları ilə birlikdə Həştərxana üz tutur və burada müsəlman kommunistlərini ətrafına toplayaraq fəaliyyətə başlayır. Həştərxanda çox az qalan H.Sultanov 1919-cu ilin yayında milli hökuməti devirmək üçün gizli şəkildə Bakıya göndərilir və RK (b) P Qafqaz Ölkə Komitəsinin tərkibinə daxil olur.

H.Sultanovun dəstəsi amansızlıqla öz xalqına qarşı vuruşur. O, aprelin 28-də səhər tezdən AK (b) P MK, RK (b) P Qafqaz Ölkə komitəsi Bakı bürosu və Mərkəzi Fəhle Konfransı adından hakimiyyətin fəhle-kəndli hökumətinə təslim edilməsi haqqında ultimatumu Azərbaycan parlamentinə təqdim edir.

Tarixi mənbələrdən belə aydın olur ki, M.Əzizbəyov kimi, H.Sultanov da Gəncə üsyanını çox qəddarlıqla yatırır. Bu haqda "Azərbaycan tarixi"ndə yazılıb: "Gəncədə qiyamını yatırmaq üçün Azərbaycan İnqilab Komitəsinin və XI Qızıl Ordu Hərbi İnqilab Şurasının əmri ilə oraya təcili surətdə əsgəri hissələr göndərildi. Həmin hissələr içərisində çoxlu azərbaycanlı döyüşçü var idi. Azərbaycan SSR xalq daxili işlər komissarı H.Sultanov Azərbaycan İnqilab Komitəsinin Gəncə quberniyasında fəvqəladə komissarı təyin edildi". (Bax: Azərbaycan tarixi. Üç cild. "Elm" nəşriyyatı. Bakı-1973, səh, 257). H.Sultanov bu qəddarlığın əvəzində yüksək vəzifələr və orden-medallarla mükafatlandırır.